

Batılı Üç Eserde ‘Romantik Kurban’ Cem Sultan

Yard. Doç. Dr. Nesrin TAĞIZADE-KARACA *

Özet: XV. yüzyılda Batılıların ‘Zizim’ adını verdikleri Cem Sultan, tarihi bir kişilik olduğu kadar bizde ve Batıda edebiyat ve sanata da konu olmuş dramatik bir hikayenin kahramanıdır. Ağabeyi II. Bayezid ile girdiği fakat kaybettiği taht mücadelesi, on üç yıl süren sürgün ve esaret hayatı, renkli kişiliği, şairliği ve şiir meclisleri ile özgün bir karakterdir. Doğu ile Batının aynı derecede ilgisini çeken bu şahsiyet, Batı ile ilişkilerimizin de başlangıcı mahiyetinde olup siyasi, diplomatik ve tarihî bir öneme sahiptir. Bu çalışmada; Cem Sultan portresi ve Mısır, Rodos, Fransa ve İtalya’daki sürgün dönemi; ‘öteki’ konumundaki üç Avrupa’lı yazarın Türkçeye çevrilmiş üç eseri üzerinden değerlendirilecektir. Bunlar; İvo Andriç ‘Uğursuz Avlu’, Vera Mutafçıyeva ‘Cem Sultan’ ve Eduard Sablier ‘Cem Sultan-Bourganeuf Mahpusu’ dur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Batı, Cem Sultan, Sürgün, Anlatı, İvo Andriç, Vera Mutafçıyeva, Eduard Sablier

“Hüsrev-i âlem şehensâh-zâde-i hâkaan-ı Rûm
Sâhib-i cûd u kerem şehzâde Cem Sultân’dur”

Osmanlının devletten imparatorluğa geçiş sürecinde yaşamış olan Cem Sultan (1459-1495) Osmanlı şehzadeleri içinde ‘Sultan’ olamadığı halde *Sultan Cem*, *Cem Sultan* olarak anılan kişiliği, konumu ve dramatik sürgün hayatı ile Osmanlı tarihinin hazin hikayelerinden birinin kahramanıdır. Devlet adamlığı ve şairliğinin yanında sanatçıları meclisinde ağırlaması ve onlarla şiir ve eğlence âlemleri düzenlemesi ile de tanınır.

XV. yüzyılda Batılıların Zizim adını verdikleri Cem Sultan, tarihi bir kişilik olduğu kadar hayatının trajik çizgisiyle bizde ve

Batıda, edebiyata ve sanata konu olmuş bir şahsiyettir. Ağabeyi II. Bayezid ile girdiği taht mücadelesi, on üç yıl süren sürgün ve esaret hayatı ile olduğu kadar renkli kişiliği, şairliği ve şiir meclisi ile özgün bir karakter olan Şehzade Cem’in hayatı ve özellikle Rodos, Fransa ve İtalya’da geçen gurbet ve sürgün dönemi ülkemizde ve batıda geniş yankı bulmuş, hakkında pek çok eser yazılmıştır.

* Başkent Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı. Bölümü / ANKARA
nkaraca@baskent.edu.tr

Hayatıyla ödediği ve maiyetindekileri de birlikte sürüklediği bu kader birliğinin trajik hikayesi bizde ve “öteki” bağlamındaki Batı’da; tarih başta olmak üzere roman, tiyatro, şiir, resim, opera, çizgi roman, radyofonik oyun, belgesel metinler gibi edebiyat ve sanat eserlerine konu olmuş, hayat hikayesi ve konumunun stratejik öneminden dolayı hem Doğu hem Batı tarihinin ve coğrafyasının ortak konusu olarak ele alınarak farklı düzlemlerde işlenmiştir.

Otuz altı yıllık kısa bir ömre galibiyeti, yenilgiyi, görkemi, çileyi, sefaleti, zevki, saltanatı, sultanlığı, aşkı, sürgünü ve tutsaklığı sığdıran bu kişilik; Türkçe, Fransızca, İngilizce ve Sırpça’da romanlaştırılmıştır. Mitolojide tanık olunabilecek bir hayat hikayesinin sahibi olarak yüzyıllar boyunca insanların ilgisini çekmiştir. Doğu ile Batının kendi açısından paylaştığı bu konu, Batı ile ilişkilerimizin de başlangıcı mahiyetinde olup siyasi, diplomatik ve tarihi bir öneme sahiptir.

Osmanlı hanedanının en renkli ve o ölçüde talihsiz isimlerinden biri olan Cem Sultan, kültür ve edebiyat tarihimiz açısından da önemlidir. Arapça, Farsça, Latince, Yunanca ve İtalyanca bilen, Türkçe ve Farsça *Divan* sahibi olan şehzade, Şeyhi, Necati, Nizami ve özellikle Ahmet Paşa gibi isimlerin etkisinde kalmış, duyarlılık, incelik ve ayrılık dolu sürgün yıllarında duygulu ve etkileyici gazel ve kasideler kaleme almıştır (Durak 1997: 74-95). Osmanlı’nın önemli kültür merkezlerinden biri olan Konya’daki valiliği sırasında etrafında oluşan ‘Cem Şairleri’ diye anılan edebî topluluğun edebiyat muhitleri içinde farklı bir yeri vardır. Sa’dî-i Cem, Sirozlu Kandî, Sehâyî, Haydar Çelebi, Lâ’lî, Aynî, Şâhidî, Tûrâbî gibi şairlerinden oluşan bu topluluğun varlığı, “İhsan” ve “caize” kaygısının çok ötesindeki bir dostluğa, vatani birlikte terk etmeye, sürgün ve esaret hayatının sıkıntılarını ve ölünceye kadar talihsiz şehzadenin yanından ayrılmamaya kadar giden bir kader birliğine dönüşmüştür (Horata 2000: 92).

Batı literatüründe olduğu kadar bizde de Cem’in hayatını ve özellikle sürgündeki on üç yılı konu alan eserler büyük ölçüde *Vâkıât-ı Cem Sultan* (Horata:2001: 73) adlı esere dayanır. Cem Sultan’ın maiyetinde bulunanlardan biri tarafından (kuvvetli bir ihtimalle Haydar Çelebi) yazılmış olan bu kronik, şehzadenin hikayesine yönelik kısa notlardan oluşan bir günlük düzeninde Şehzadenin ölümünden (1495) yirmi yıl, Sultan II. Bayezid’in ölümünden iki yıl sonra kaleme alınmış olup (1514) içeriği itibariyle Batı coğrafyasına ve Batı dünyasına açılan ilk eser niteliğindedir. (Horata 2001: 73)

Bu yazıda; Cem Sultan olayını edebi düzleme taşıyan ve eserleri Türkçeye de çevrilen batılı yazarlar örneklemede Sırp kökenli İvo Andriç,* Fransız Edouard Sablier* ve Bulgar Vera Mutafoçiyeva* da bu kronikten büyük ölçüde yararlanmışlardır. Edouard Sablier’in eserinin arkasında verdiği kaynakça bölümünde, Batı literatüründen bir çok eserin yanında *Tâcü’t Tevârih* ile

birlikte *Vâkıât-ı Cem Sultan*'ın Fransızcaya çevrilmiş nüshaları da yer alır. (Sablier 2001: 167)

Söz konusu eserlere geçmeden önce Cem Sultan'ın portresini ve hayat hikâyesinin ana çizgilerini hatırlamak yerinde olacaktır. (Bu konuda bk Baysun 1945; 69-81)

Fatih Sultan Mehmet'in küçük oğlu olan Cem, 23 Kânun (Ocak) 1459'da Edirne'de doğdu. Annesi, menşei hakkında farklı rivayetler bulunan Çiçek Hatun'dur. On yaşına kadar sarayda özel hocalar tarafından eğitildi ve Arapça ve Farsçanın yanında İtalyanca ve Rumca öğrendi. 1469'da on yaşındayken Kastamonu Sancak Beyliğine gönderildi. Otlukbeli savaşı için giden babasından haber alınmaması ve ordunun mağlup olduğu söylentileri üzerine sancak beyliğinden döndükten sonra etrafındakilerin teşvikiyle ümeradan sadakat yemini almaya kalkıştı. Babası zaferle dönünce kendisini bu yola teşvik edenler idam edildi.

1474'te kardeşi Şehzade Mustafa'nın ölümü üzerine Karaman eyaletine tayin edildiği için Konya'ya yerleşti. Etrafında önemli ilim ve sanat adamlarından bir muhit oluşturdu. Fatih'in son yıllarında avcılık, atıcılık, çeşitli silah kullanmak, ata binmek, güreş gibi konularda kendisini geliştiren, sağlam yapılı, fizik olarak gösterişli bir genç olarak yetişen Cem'le Amasya valisi olan ağabeyi II. Bayezid arasında gizli bir rekabet başladı.

Fatih'in Gebze yakınlarında ölümünden sonra (1481) daha çabuk hareket eden II. Bayezid babasının yerine tahta çıktı. Bunu tanımak istemeyen Cem, ağabeyinin babasının şehzadeliği kendisinin ise padişahlığı sırasında doğmuş olduğunu, babası tarafından kendisinin padişahlığına işaret edildiğini ve buna hazırlandığını ileri sürdü. Tahta kendisinin lâyık olduğunu düşünen yirmi iki yaşındaki şehzade, kardeşinin kuvvetlerini mağlup ederek Bursa'da Anadolu padişahlığını ilan etti. On sekiz gün süren saltanatı sırasında hutbe okutarak adına sikke bastırıldı. Ardından Bayezid'le barış ve uzlaşma yolları aramaya başladı. İki taraf aynı yıl tekrar karşı karşıya geldi ve yenilgiye uğrayan Cem, Konya'ya geri çekilmek zorunda kaldı ve takip edildiğini öğrenince ailesi ve kırk kişilik bir kabileyle Kahire'ye gitti ve Sultan Kayıtbay'a sığındı. Bu sırada Hac görevini yerine getirdi. Beyliğini yeniden kurmak için iki kardeşin çekişmesini çok iyi kullanan Karamanoğlu Kasım Bey tahrikiyle şansını bir defa daha denemek istedi fakat askerî ve idarî yönden durumunu daha da güçlendiren II. Bayezid karşısında tutunamadı. Konya'dan halkın gözyaşları arasında ayrılmak zorunda kaldı ve mücadelesine Rumeli'de devam etmek üzere Rodos şövalyelerine sığındı.

Şövalyelerin reisi Pierre D'Aubusson, Şehzade Cem ile padişah olduğunda Rodos'tan alınan adaların geri verilmesi yolunda yaptığı pazarlığın yanında

II. Bayezid ile de yıllığı kırk beş bin düka altın karşılığında anlaştı. Rumeli'ye geçmeyi düşünen şehzadenin önce Savoia dükasına bağlı Villefranche'ye, buradan da veba salgını sebebiyle güney Fransa'daki Nice'e götürülmesini sağladı. Pierre D'Aubusson, Papa IV. Sixte'ye ve Avrupa hükümdarlarına yazdığı mektuplarda Cem'in elinde bulunduğunu, bu durumdan mutlaka yararlanılmasını, Hristiyanların birlik içinde, İslamiyet ve Osmanlılar aleyhinde hareket etmeleri gerektiğini, Türklerin Avrupa'dan atılması için uygun zamanın ve şartların oluştuğunu bildirmekteydi.

Nice'de dört ay kalan Cem Sultan burada Batının sosyal yaşantısına ve eğlence hayatına yakından şahit oldu. Bir tür tutsaklık sürecinde kendi üzerinde oynanan bütün bu iki yüzlü, gizli ve kirli oyunları sezen ve Batı'nın elinde rehine olduğunu anlayan Cem bu sıralarda yazdığı bir mektubunda, II. Bayezid'den kendisini küffar elinde bırakmaması için yardım istedi. Daha sonra gittikleri Sassanage'de, hisar beyinin kızı Filipin Helen ile aşk macerası yaşadı. Güney Fransa'da altı yıl dört ay süren sürgün hayatı, bir kaleden diğerine gönderilmekle geçti.

Yeniden tahta geçmekten ümidini kesen Cem, Mısır'daki ailesinin yanına dönebilmenin yollarını aramaya başladı ve hatta sonuçsuz kalan bazı kaçma teşebbüslerinde bulundu. 1483'te Rumully'e götürüldü. Burada Savoie dükasının on dört yaşındaki oğlu Charles, Cem'in hâline acıyarak ona yardımcı olmaya çalıştı. Fakat Osmanlı'nın fetihlerini önleyebilmek için Şehzadeyi ellerinde tutmanın tek kozları olduğunu düşünen Avrupalılar, onu buradan uzaklaştırarak Bourgneuf şatosunda yaptırıkları Grosse Tour ve Tour de Zizim adlı yedi katlı bir kuleye hapsedtiler ve Cem son iki yılını burada geçirdi. Çeşitli eğlenceler ve boş vaatlerle oyalanan Şehzade, bu esareten farksız yıllarını, durumuna ve sürgün psikolojisine uygun şiirler yazmakla geçirdi. Bu sırada bir papağana konuşma, maymuna da satranç öğrettiği rivayet edilmektedir.

Avrupa'ya karşı çekingen bir politika izlemek zorunda kalan II. Bayezid ise gönderdiği adamlarla Cem hakkında sürekli bilgi almaya çalışıyordu. Sonunda yapılan bir antlaşmayla Vatikan'a teslim edildi (1489). Cem, Mısır'a dönme konusunda papadan yardım istedi. Papalık ise onu Hristiyan yapılarak Haçlı seferlerinde kullanmayı düşünüyordu ancak şehzadeyi ikna etmeleri mümkün olmadı ve Roma'da altı yıl kaldıktan sonra, Kral VIII. Charles'ın baskısı karşılığında Fransa'ya teslim edildi.

On üç yılı aşan esaret ve sürgün hayatından iyice bitkin düşen Cem, kralla Roma'dan Napoli'ye giderken yolda hastalandı. Öleceğini anlayan şehzade etrafındakilere, Bayezid'in, cesedini düşman ülkesinde bırakmamasını, borçlarını ödemesini, ailesine ve adamlarına yardımcı olması vasiyetinde bulundu ve 25 Şubat 1495 günü Napoli'de vefat etti. Cenazesi, ölümünden ancak iki

yıl sonra Anadolu'ya getirilerek (1499) dedesi Sultan Murad'ın Bursa'da yaptırdığı Muradiye Camii'nin avlusuna, kardeşi şehzade Mustafa'nın yanına defnedildi. Kaynaklar, Cem'in eceliyle ölümünden ziyade onu Fransa kralına teslim etmek zorunda kalan Papalık tarafından II. Bayezid'den alınan rüşvet karşılığında zehirlenmiş olabileceği hususunda birleşirler.

Cem'in, hem babası Fatih Sultan Mehmed'in arzusunun da bu yönde olduğunu iddia ederek ve hem de kendisinin daha ehil bulunduğu inancıyla başlattığı saltanat mücadelesi sadece kendisinin değil ailesi ve etrafındakilerin de sonunu hazırlamıştır. Kendisi Anadolu'dan ayrıldığında, önce Gedik Ahmed Paşa, ardından henüz üç yaşında olan büyük oğlu Oğuz Han, II. Bayezid'in emriyle boğdurularak öldürülmüştür. Küçük oğlu Murad, önce Kahire'ye ve sonra da Rodos'a giderek Hıristiyan olmuş, Rodos'un 1522 yılında fethedilmesiyle Cem adını verdiği oğluyla birlikte idam edilmiştir. Kahire'de kalan annesi Çiçek Hatun ve iki kızı, sürgün yıllarında II. Bayezid tarafından İstanbul'a çağırılmış ancak bu teklif reddedilmiştir. Çiçek Hatun daha sonra Mısır'da veba salgını sırasında vefat etmiş (1498) ve kızı ise Mısır Sultanı Kayıtbay'ın oğlu Mehmed ile evlenmiştir.

Son derece etkileyici ve macera dolu bir hayat çizgisinin siyasi emellere konu ve malzeme olması bağlamında değerlendireceğimiz 'öteki' konumunda olan üç eserin yazılış sırasına göre ilki Sırp kökenli İvo Andriç'in *Uğursuz Avlu* adlı romanıdır.

Esere geçmeden önce Balkanların tarihi kadar bizim için de özel bir konumda olan İvo Andric üzerinde durmak gerekir.

Ülkemizde daha çok *Drina Köprüsü* romanıyla tanınan İvo Andric'in eserlerinde, uzun bir süre Osmanlı'nın egemenliği ve yönetimi altında kalan Balkanlar ile Adriyatik'in doğusunda kalan coğrafya, çoğunlukla da büyüme kapıldığı Bosna ve çevresi önemli yer tutar. Onun anı, şiir, roman ve öykülerden oluşan ancak tür özellikleri birbirlerinden kesin sınırlarla ayrılmayan anlatılarında, Osmanlı baskın bir kimlik ve güç olarak işlenir. Konularını tarihten ve yerel olaylardan aldığı için baş kişileri çoğunlukla müslüman Türklere, Osmanlı ile ilgili ifadelerde 'Türk', 'Türkler' tanımını kullanan İvo Andriç, Türklerin yoğun olarak bulunduğu Travnik'te doğduğu ve onların arasında yaşadığı için eserlerinde Türk kahramanlara ve Türkçe sözcüklere çok sık rastlanır (Uğurcan 1996: 265-). Andric'in doktora çalışması da *Türklerin Yönetimi Altındaki Bosna-Hersek'te Kültürel Hayat* başlığını taşımaktadır.

Onun vazgeçmediği temalar arasında insan ve toplumsal ve siyasal değişiklikler içinde biçimlenen insanın yazgısı da önemlidir. Bir söyleşisinde; "mümkün olduğu kadar kişioğlunun değişik yazgısına inmek, kişioğlunun ruhunu

hareket halinde ama yüce bir sevgiyle, görülür bir aydınlıkla anlatmak gerekir” diyen İvo Andric’in misyonu ve eserleri, Avrupa’da bugün millet olarak siyaset sahnesinde yer alan milletlerin teşekkülünde önemli rol sahibi olan romantik yazarlar kategorisinde değerlendirilebilir (Karaca: 2003).

Çerçeve hikayeler niteliğindeki ‘Uğursuz Avlu’, ‘Gövde’, Değirmende, ‘Kupa’ ve ‘Samsara Hanı’ başlıkları altında bölümler halinde ilerleyen *Uğursuz Avlu* boyunca Keşiş Pierre’in anlattığı olaylar, 17.yüzyıl İmparatorluk coğrafyasının başta İstanbul olmak üzere İzmir, Suriye, Bosna gibi topraklarında geçer.

Romanın ilk bölümü, İstanbul’da bir hapisanede yaşananlara dairdir ve insan yazgısı olarak Cem Sultan’ın hikayesi zengin bir arka plan oluşturacak şekilde yorumlanır. Anlatıcı Keşiş Pierre, önemli saydığı ve hayatında derin izler bırakan bir kişiyi hapisanede yani Uğursuz Avlu’da tanımıştır. Bu, Cemil adlı genç bir Türktür ve diğerlerinden oldukça farklıdır. Koğuştaki ve avlu saatlerinde elinden düşürmediği kitabı, ilk gün altına serdiği ipek örtü ve yanında taşıdığı çantadan ibaret iki parça eşyasının güzelliği Keşiş’i büyülemiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun son yıllarında yaşayan İzmir’li bu genç renksiz, kızıl sakallı yüzü, iri, mavi ve etrafı koyu halkalarla çerçevelenmiş gözleri, çekingin ve acılar içinde kıvranan haliyle “..büyük bir darbe yediği ve yaşama zevkini yitirdiği gözle görülebilen...” (s.48) biridir.

İyi bir eğitim alarak büyümüş Cemil’in, erken yaşta kaybettiği rum asıllı annesinin güzelliği oğluna sirayet etmiştir. Akıllı ve zeki bir genç olarak spor ve eğlenceyi de ihmal etmemekle beraber giderek artan bir merakla okumaya yöneltmiş, eline ne geçerse yoğun bir şekilde okumuş, yabancı ülkelere geziler yapmıştır. Rumca ve İtalyanca’yı bilen Cemil, İzmir’li bir hahamdan İspanyolca da öğrenmiştir.

Bir süre sonra babasını da kaybedince İzmir’in sayılı zenginleri arasında sayılan Cemil, orta halli bir rum ailenin kızını sever ve onunla evlenmek ister. Ancak, baba ısrarla kızını bir Türke vermek istemez ve onu apar topar İzmir dışından bir rumla evlendirir. Bu durum Cemil’i alt üst eder. İstanbul’a gider ve orada iki yıl eğitim görür. Bu arada delikanlının kitap merakı ve okuma tutkusu artarak devam etmektedir. Yirmi dört yaşına geldiğinde çok zengin, kültürlü ve aynı zamanda gizemli bir kimse olarak etrafında ilgi ve merak konusu olur... Ege kıyılarını boydan boya dolaşan, Mısır’a ve Rodos’a gidip araştırma ve incelemelerde bulunan, “...hangi dinden, ırktan ve milletten olursa olsun dostluk ettikleri hep bilim adamları...” olan Cemil’le ilgili olarak zamanla bazı söylentiler yayılmaya başlar... Okuduğu kitapların özellikle de Osmanlı tarihi ile ilgili kaynakların etkisi ile benliğini kaybettiği, kendisini tahtını kaybeden bir Osmanlı şehzadesi yani Cem Sultan olarak görmeğe başlamış olduğu rivayetleri dilden dile dolaşır.

Beş bölümden oluşan *Uğursuz Avlu*'da, Fatih Sultan Mehmet'in iki oğlu yani Bayezid'le Cem arasında yaşanan bu olay, iki ayrı düzlemde farklı üslup ve bakış açıları ile verilmiştir. Birincisi, Keşiş Pierre'in Cemil'den dinlediklerinin aktarımı olarak, üçüncü tekil (o) nesnel anlatımıyla düzenlenmiş olup diğeri ise Cemil'in içselleştirip, hayatı ve kimliği ile özdeşleştirdiği, kaderini de bir anlamda ona benzettiği, hüznü ve aynı zamanda trajik olan birinci tekil (ben) anlatımıdır. Birincisi bir tarih metni, diğeri ise çarpıcı bir roman parçası niteliğindedir. Nitekim, Bayezid'le Cem'in konumları bakımından uydukları "Ezeli düşman kardeşler" motifi, dünya kurulu berri var olan ve edebiyatta çeşitli yönleriyle işlenen bir temadır. Anlatıcı yazar, burada araya girer ve konuyla ilgili olarak şu yorumu yapar:

"..içlerinden biri daha yaşlı ve güçlü, daha tecrübeli ve hayatın gerçeklerine yakın, insanların çoğunu birleştiren, harekete geçiren şeyleri daha iyi bilir. Ne yapmak ve ne yapmamak gerektiği, başkalarından, kendinden nelerin istenip, nelerin istenmeyeceği yine ondan sorulur. Başarı hep onun yanındadır. Öbürü ise onun tam tersidir. Şanssızdır, ilk adımını hep hatalı atar, hayatı uzun sürmez. Görüşleri gerçeklere uymaz. Kardeşiyle yaptığı mücadelede aralarındaki geçimsizlik, çekemelik kaçınılmaz bir şeydir, baştan yenik sayılabilir..." (s.74)

Burada; yaşlı ve güçlü olan II. Bayezid, 'öteki' ise yani başarısız olan Cem'dir.

"...iki ayrı ağızdan çıkan hikaye bir sonuca varıyordu: birleşmelerine imkan olmayan iki dünya vardı ki, var oldukları süre boyunca birbirleriyle savaşacaklardı. Ortalarında kalan adam, her ikisiyle de boğuşmak zorundaydı. Padişah oğlu ve padişah kardeşi olan bu adam en ince duygu ve düşüncelerine, en güçlü inancına varıncaya kadar kendisinin de padişah olduğuna inanıyordu. Ama aynı zamanda, dünyanın en zavallı kişisiydi. Önce ihanete, yenilgiye uğramış, sonra aldatılıp tutsak edilmiş, yakınlarından uzaklaştırılmış ve feci bir duruma sokulmuştu. Bütün dünyanın ilgisini üzerinde toplayan bu adam, sonuna kadar kendisine çizdiği yoldan sapmayacak, ne taş kalpli kardeşine ne de ondan faydalanmaya bakan hristiyanlara alet olmayacaktı. Onu elden ele geçdiren ve satılık mal haline getiren bu adamların karşısında bir gün bile başını eğmeyecekti." (s. 84)

Yaşadığı kırık aşk, sıra dışı hayatı ve ilgi alanları ile dilden dile dolaşan Cemil'in asıl merakı tarihe ve özellikle de Sultan II. Bayezid ile kardeşi Şehzade Cem'in trajik hikayesine kilitlenmiş ve talihsiz kardeş Cem'in öyküsünden büyülenmiştir. Bu ilgi onda bir saplantı haline gelerek kendi soyutlaması içinde asıl kimliğini silmiş ve adeta Cem Sultan'la özdeşleşmiştir. Cemil için; "kendini şehzade Cem sanıyor... Zaten çevresiyle konuşurken, misafir kabul

ederken hep şehzadenin hallerini takınıyor. Eski dostları da artık Cemil değil, Cem diye bahsediyorlar..” söylentileri devrin şartları sebebiyle onu ciddi ithamlar ve suçlamalarla karşı karşıya getirir.

Hapishanenin sessiz, meczup mahkumu, kendisinin Cem olduğuna inanan ve onun kötü kaderini paylaşacak olan Cemil; Rahip Pierre’e, bir ‘şehrazat’ edasıyla ve adeta trans halinde, altı gün boyunca Cem Sultan’ın hikayesini anlatır. Çünkü bu konu Cemil için çok değerli ve bitmez tükenmez bir hazinedir. Devletin ve zihniyetin kurbanı olarak doğan Cemil, Cem Sultan’ın, ağabeyi Sultan II. Bayezid’e suikast yapma ihtirası ile ilgili içselleştirmiş olduğu bu hikayesi yüzünden, dönemin padişahına karşı bir suikast planlamak şüphesiyle tutuklanıp, İstanbul’daki Uğursuz Avlu olarak bilinen bir hapishaneye konmuştur. Artık onun hikayesi de bilinmez bir akibete doğru sürüklenme yoluna girmiştir...

Burada, Cem Sultan’ın insanî tarafıyla ve iki farklı dünyanın arasında doğubatı, müslüman-hristiyan, muhalefet-iktidar, büyük-küçük, ihtiras-kader konumlandırılmasında son derece hüzünlü ve felsefi bir bakış açısıyla değerlendirildiğini görüyoruz.

Ele alacağımız ikinci eser, Vera Mutaftçıyeva’nın *Cem Sultan*’ı, anlatım tekniği yönünden de ayrıca üzerinde durulacak nitelikte olup, bu üç eser içinde romana en yakın özellikte olanıdır. Cem Sultan’ın Fatih dönemi sonrası taht kavgası olarak verdiği mücadelenin hikayesini içeren 524 sayfalık hacimli eser dönemin tanıklarının ve ‘Cem Sultan Olayı’nın içinde yer almış kişiliklerin anlatımından verilmiştir. Aynı konuya bulunduğu ve içinde yer aldığı konum mesafesinden yaklaşan ‘ben’/ birinci tekil anlatımlarda bakış açısı kavramının göreceliği, gerçeğin herkese göre değişebileceği noktası önemli bir vurgu olarak kendini gösterir. Adeta Cem Sultan olayının soruşturulduğu veya yargılandığı bir mahkemede, sırasıyla söz alıp kendi konumları ve mesafeleri nispetinde tanıklıklarını, yorum ve değerlendirmelerini aktaran anlatıcılar, kronolojik akış içinde günü gününe yaşanan zengin bir tarihi arka plan ortaya koyarlar. Tahkiyeli eserde ‘anlatı’, ‘anlatma’, ‘anlatım’ kavramlarına özgün bir örnek oluşturacak nitelikte olan eser, dört bölüm halinde düzenlenmiştir. Ağırlıklı olarak Cem Sultan’ın maiyetindeki, kader arkadaşı, dostu ve şiir meclisinin baş kişisi Sadi’nin anlatımları, hiç dillendirilmeyen Cem Sultan kişiliğinin sözcüsü durumundadır. Bu bölümlerde Sadi kişiliği Cem’in hissiyatı ile özdeşleşmiş gibidir.

Birinci bölümde; Fatih Sultan Mehmet’in 1481’de ölümünden sonra gelişen ve iki yıllık süreci içeren dönemin aktörleri, tanıkları ve olaylar aktarılırken Sadi’nin altı ayrı anlatımıyla sürgüne uzanan yolda İstanbul, Konya, Bursa’da yaşananlar verilirken Fatih, Cem ve Bayezid portreleri de etkileyici bir şekilde sergilenmiştir.

İkinci bölümde de ağırlıklı olarak Sadi'nin anlatımının yanında diğer kişiliklerin tanıklığı ile Cem Sultan'ın Avrupa macerası 1487 yılına kadar olan süreç çerçevesinde diyalog, tasvir ve iç konuşmalar halinde, farklı bakış açılarından verilmiştir.

Üçüncü bölümde Cem'in Fransa'daki yılları (1485-87) ve Filipin Helen'le olan aşkının hikayesi yer almıştır. Cem'in bir anlamda iç sesi olan şair Sadi'nin ve Helen'in ağzından aktarılan Cem-Helen aşkı, Avrupa'da ve Osmanlıda kadın erkek ilişkileri, aşk anlayışı gibi temaları da irdeler.

Dördüncü bölüm, “Şair Sadi'nin 1487 Yılı Sonbaharından 1494 Sonbaharına Kadarki Süreyi Kaplayan Anı Defterinden Bu Soruşturma İçin yazılmamış Olduğu Halde Ona Çok Yararı Dokunan Parçalardır” başlığı altında Sadi'nin günlük biçiminde tuttuğu anıları ve 1499 yılına kadar yaşanan olayların farklı bakış açılarını içerir. Düzenleme ve içeriğin bu şekilde seyrettiği eserde Vera Mutafoçyeva'nın, Giriş kısmına koyduğu yorum da ‘Öteki’ konumunu ve bu meseleye bakışın analizini son derece çarpıcı bir anlatımla sergilediği pasajlarla doludur.

‘Öteki’ sorunsalına getirilen yaklaşımların gerisinde iki rakip kültür paradigması olduğu (Keyman 1999: 78) kabulünden hareketle bu giriş yazısı, içerik olarak; kültürler ve uluslararası ilişkilerin ‘öteki’yle sürekli bir etkileşim halinde olduğu, ‘öteki’ni bilme ihtiyacı, ‘öteki’ne karşı olan genel ve egemen eyilimin eleştirisi olarak dikkat çekici niteliktedir. Bu aynı zamanda, hem Batılı hem Balkan ve Balkanist bir Osmanlı tarihi uzmanı olan yazarın, getirdiği hükümler ve ulaştığı sonuçları sergilemesi yönünden ve olayın devletler arası bir mesele haline gelmesi bakımından da önemlidir. Mutafoçyeva şunları söylüyor:

“Cem adı, yüzyıllarca önce herkesin dilinde olmasına karşın, çoktan unutuldu. O zamanlar Cem’le ilgili şiirler yazılıyordu. O günlerde gazeteler yayınlansa ve bu gazetelerin tefrikaları olsaydı, belki günlerce yaşamı anlatılacaktı.. Ülke ülke gezen aşıklar Cem için ağıtlar söylüyorlardı. XV. yüzyılda, Batıların Zizim adını verdikleri Cem Sultan’dan daha ilginç, daha heyecan verici konu bulunamazdı.

Yazarlar ve ozanlar için, çoğu zaman olduğu gibi, Cem ancak bir konu idi. Üzerine akıllarına geleni işledikleri bir kanaviçe. XV. Yüzyıl dünyası için Cem, talihsiz bir yalnız adam, kendisi gibi yalnız ve can sıkıntısından bunalmış soylu kadınlarca acımasızca aldatılmış bir sevgili idi. Onlara göre Cem, saray oyunlarının kurbanı olmuş, insanlar tarafından aldatılmış, billur gibi temiz bir gençti.

Gerçekte bu Cem Sultan değil, XV. yüzyılın bir kahramanıydı. Ona herhangi başka bir ad da verilebilirdi fakat Zizim’in doğulu, giz dolu ve çok yaygın olmak gibi üstünlükleri vardı.

Romantik kurban Zizim'in adı çok zaman dillere destan oldu. Sonra da unutulup gitti. XVIII. yüzyılda başka kahramanlar geldi; daha da ayrıntılarla dolu olarak onu XIX. yüzyıl izledi.

Bizi bugün yeniden Cem'e döndüren nedir?

Örneğin; Cem'in şimdiye kadar gerçek anlamda açıklanmamış olmasıdır. Gerçi o, eceliyle öldüğünü kanıtlamak için, ölümünden dört yıl sonra mezarından çıkartılmıştır. Ama bizim için önemli olan onun ölümü değil yaşamı, hiç kimsenin tanımlamak istemediği gerçek yaşımasıdır.

Gözlerimizi, yalnızca acınacak bir kurban olmadığı için Cem'e doğru çeviriyoruz. Cem'in yazgısı bazı gerçeklerin yeni olmadığını, bunların yalnız bugün değer taşımadığını, tarihin durmadan sergilediği büyük ve sonsuz gerçeklerin var olduğunu gösteriyor. Bunlardan biri olarak söz gelişi, insan ile yurdu arasında bu gün bile tam olarak açıklanamayan bir bağımlılık vardır. Bazıları 'taş yerinde ağırdır' diyorlar, bazıları ise 'kimse öz yurdunda peygamber değildir' diye karşılık veriyor. Bu gerçek eskimez, zamanı geçmez; insanlar ve yurtlar var oldukça, sürgünün yazgısı her zaman konu olacaktır.

Gözlerimizi Cem'e doğru bu gün üçüncü bir nedenle daha çeviriyoruz. Cem olayında, on beş yıl boyunca-Doğu ile Batı'nın siyaseti açık biçimde ortaya çıktı. Sonradan bu olaya, belki de haklı olarak 'Doğu sorununun başlangıcı' dediler. 'Doğu sorunu'nun Rusya'nın sıcak denizlere doğru ilerlemesi ve Batı'nın bu ilerlemeye engel olma çabalarıyla başladığını kabul edelim. Yeni tutsak edilmiş Balkanların kurtuluşu, hiçbir zaman Cem olayında olduğu kadar kolay gerçekleşebilir bir şey değildi. Batı'nın bu fırsatı kaçırdığı söylenemez. Bazıları bunu yanlış hesaba bağlar ama doğru değildir. Hesap iyi yapılmıştı.

Bu hesap bize çok pahalıya mal oldu. Her şeyden önce gelişmemiz gecikti. Çekilen acıların sözünü etmiyoruz; çünkü tarihte duygusal görüşlere yer yoktur.

İşte en çok bundan dolayı Cem olayına gözlerimizi çeviriyoruz. Balkanlarda geçen ve Balkanlaşmayla sona eren oluşumun tarihsel yazgı sorunu olduğuna inanmamız için uzun çaba harcadılar. Demek istedikleri şudur: 'Ne yapalım, Balkanlar Doğu'ya açılan kapının eşiğindeyse ve bütün barbar akınları onun üstünden geçiyorsa suç kimde? Acınızı anlıyoruz!' demek istiyorlar fakat coğrafya insanın direnmesi dışında coğrafya olarak kalıyor...

Ne de olsa bizi anlıyorlar (?) fakat bizim de bir şeyler anladığımızı neden söylemeyelim? Örneğin, Cem olayında (ve genellikle olayda) gerek tarihsel yazgı gerekse coğrafyayı aramamız gereksizdir. İnsanın istediği 'Doğu sorunu'nu da daha başlangıcında yöneten bir çok kişinin

isteği gerçekten tarihsel yazgının ve coğrafyanın dışındaydı. Bu insanların coğrafyaya da, yazığıya da kucakları açtı. İkisinden de ustaca yararlandılar.

Gerçekte sorun o kadar karmaşık değildir. Biz de, ötekiler de tarihte duygusallık olmadığını iyi biliyoruz. İyi niyetli bir biçimde tarihsel yazığı adı verilen o acılarla yüklenmiş olduktan sonra böyle kabul edilmemiz yararsızdır.

Bu olayın tanıkları çoktan ölmüşlerdir fakat çağdaş yargılama yöntemlerinde, büyük bir olay söz konusu olduğunda, ölülerin de konuşturulması güç bir şey değildir. Karşı koyacakları da pek düşünülemez. Ayrıca onların durumu da kolaydır. Yalnız tarihin yargısını bekleyebilirler. Böyle bir yargı da kimseye zarar vermez; çünkü hem çok arkadaşadılar hem de birtakım nedenlere bağlıdırlar. “ (Mutafçıyeva 2002, 5-7)

Bu söylemde Türk-Osmanlı yani bize göre 'öteki'nin olduğu kadar, Batı içinde Balkanlı olmanın getirdiği bir diğer 'öteki' duruş daha vardır. Osmanlı-Avrupa, Doğu-Batı, geçmiş-gelecek ve daha pek çok ikilemin getirdiği tarihi muhasebeyi Balkan meselesi ve 'Cem Sultan' olayının çözümlenmesi bağlamında yapan Vera Mutafçıyeva'nın, çoklu anlatım ve bakış açısı ile kurguladığı ve adeta bir soruşturma kitabı olan bu eseri başlı başına bir inceleme konusu olabilecek niteliktedir.

Son olarak ele alacağımız; Fransız gazeteci, yazar, diplomat ve siyaset bilimci Edouard Sablier'in *Cem Sultan-Bourganeuf Mahpusu* adlı eseri, Academia Française ödülünü kazanmıştır. Fatih'in küçük oğlu Cem'e hitaben "Oğul, sultan olacaksın sen!.." cümlesiyle başlayan ve ayrı başlıklar halinde on üç ana bölüm ve içerik akışının sergilendiği alt başlıklardan oluşan eser, üçüncü tekil şahıs / 'o' anlatımı ve yer yer diyalogların eşlik ettiği bir kurguyla ilerler. Cem, ana karakter olarak dramatik kaderinin rüzgarında, Doğu ve Batı'nın paylaşmadığı son derece önemli, değerli bir o kadar da stratejik bir konumla çizilmiştir. Kitabın başında "Yazarın Notu" olarak şu ifadeler yer verilmiştir:

"Bu kitapta yer alan diyaloglar eserin 'tarihsel anlatı' olarak adlandırılmasını sağlayacak şekilde okurlara 'kurgusal' gelebilir. Hiç kuşku yok ki bu şaşırtıcı hikayenin kahramanlarının yaptıkları konuşmalar, yazar tarafından oluşturulmuştur. Şurası unutulmamalıdır ki, bu diyaloglar asla yazarın romanlaştırma çabasının bir sonucu olarak ortaya çıkmamıştır. Yazar bu biyografiyi, dönemin kronikleri üzerinde yaptığı incelemelere dayanarak hazırlamış..."

Kitabın arka kapağındaki tanıtım cümleleri de içerik, konuya yaklaşım, bakış açısı ve üslubun nasıl olduğu konusunda açık bir fikir vermektedir:

"Cem Sultan, Osmanlı'nın kadersiz şehzadesi, annesinin kıymetli Zizim'i. Babası Fatih Sultan Mehmed'in, "Oğul, sultan olacaksın sen!" diyerek kendi yerine hazırladığı, ama ondan daha büyük olan ağabeyi Bayezid'in İstanbul'a kendisinden daha önce varmasından sonra tahtı eline geçirdiği ve bu yüzden ona açtığı savaş bayrağıyla, koca Osmanlı İmparatorluğu'nu ilk defa bölünme tehlikesiyle yüz yüze getiren ve-
liht...

Uğradığı ihanetlerle birlikte ağabeyine yenildikten sonra, önce Memlûklere, sonra Rodos şövalyelerine sığınan Cem Sultan için, ondan sonrası artık uzun yıllar sürecek bir sürgün hayatıdır. Bu sürede Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşan ve Türklerin giderek yayılmasından büyük endişe duyan Hıristiyan kralları ve imparatorları ile Papa'nın savaş stratejilerinin elinde bir kozdur.

Bir yandan, kendisine sadık adamlarıyla birlikte oradan oraya sürüklendiği ve sonuçsuz aşklar yaşadığı bir mahpus hayatı sürer, bir yandan da içindeki giderek küçülen taht özlemiyle yanıp tutuşarak Avrupa'nın egemenlerinden medet umar. Oysa, tarih onun yazgısını çoktan biçmiştir. O, Anadolu'ya, ancak öldükten sonra gelecektir, o da ağabeyinin nasılsa gösterdiği himmet üzerine...

Bugün Bourganeuften geçenler, Zizim Kulesi'ni mutlaka ziyaret ederler. Daha sonra Victor Hugo ve Lamartine'i de çok etkilemiş olan bu kule, yıllar boyunca Cem Sultan'ın ve yandaşlarının hapisanesi olmuştur. Cem Sultan-Bourganeuf Mahpusu, tarihinde ilk defa Osmanlı'yı ikiye ayıran bir şehzadenin hazin ve trajik öyküsünü anlatır size.."

Eserin; I. Bölüm-Fatih'in Oğlu, II. Bölüm-İki Başlı İmparatorluk III. Bölüm-Uzun Süren Takip, IV. Bölüm-Rodos Şövalyeleri Tarikatı, V. Bölüm-Güler Yüzlü Hristiyanlık, VI. Bölüm-Aşkla Karşılaşma, VII: Bölüm-Casuslar, VIII. Bölüm-Auvergne Başrahipliği, IX. Bölüm-Zizim Kulesi, X. Bölüm Saint Pierre'de Bir Müslüman, XI. Bölüm-Sonunda Özgürlük, XII. Bölüm-Muamma, XIII. Bölüm-Kim Kazandı ? ana başlıklarının içeriği, farklı bir kurgu ve üslupla benzer şekildedir.

Beş asır öncesinden hüzün, acı ve ıstırap dolu bir hikâyenin kahramanı olan ve Türk tarihinin en bahtsız isimlerinden Cem Sultan, Fatih'in şehzadesi olarak zamanının en meşhur alimlerinin elinde yetişti. Devlet idaresine daha çocuk yaşlarda alıştırdı; sancak beyliği ve valilik yaptı. Babası 1481 Mayıs'ında öldüğü zaman Cem, henüz yirmi iki yaşındaydı ve tahta ağabeyi Bayezid geçti. Cem başkaldırarak sultanlığını ilân etti ama ağabeyinin gönderdiği orduların karşısında yenildi. Osmanlı topraklarını terk ederek Mısır ve Hicaz taraflarına gittikten sonra Anadolu'ya geçip ağabeyiyle tekrar savaşa tutuştu ve yenilince de memleketinden ebediyen uzaklaştı.

Böylece, yüz yıllar boyunca tarihin en büyük gurbet maceralarından sayılacak olan on üç yıllık bir sürgün hayatına atıldı. İlk durağı Rodos'tu... Adanın hâkimi olan şövalyeler Cem'i hem Avrupa'ya, hem ağabeyi Bayezid'e pazarlamaya çalışarak iki taraftan da binlerce altın kopardılar ama daha sonra bir Türk baskını endişesiyle Cem'i Fransa'ya geçirdiler. Avrupa'daki hemen bütün devletler Cem'i ele geçirebilmek için uğraşüyor, şövalyeler de şehzadeyi bir şehirden ötekine taşıyorlardı. Şövalyelerin reisi d'Aubusson bu tehlikeli maceranın yönünü değiştirerek yüklü bir para ve kardinal unvanı karşılığında Cem'i Roma'ya, Papa Innocent'e sattı. Fatih'in bu en sevgili oğlu, giderek Roma'da Hristiyan dünyanın Türkler'e karşı kullandığı, hem pazarlık hem tehdit konusu haline geldi... Papa'nın hayali Cem'i İstanbul'a karşı başlatılacak bir Haçlı seferinde kullanmak olduğu için Tuna boylarında bir Macar ordusu bekletiliyordu ancak şehzade, memleketine karşı olan bütün bu teklifleri reddetti. Venedikliler'le Napoli Krallığı Cem'i Papa'nın elinden alabilmenin, Papa İstanbul'dan daha fazla haraç alabilmenin peşindeyken, Bayezid, tahtının rakibi Cem'i kendisine iade etmeleri yahut öldürmeleri için Vatikan'ı hazineler teklif ediyordu. Papa ise, İstanbul'un altın musluklarını açık tutabilme çabasıyla Cem'i kaleden kaleye naklediyor ve İstanbul'dan devamlı haraç kesebilmenin tadını çıkarıyordu. Papa Innocent ölünce yerine dönemin İtalya'sının en kanlı ailelerinden Borjiyalardan Roderica aldı ve VI. Alexandre ismiyle papalık tahtına oturdu. İtalyanlar Cem'i Alexandre zamanında da pazarlayarak Bayezid'den tehditle veya vaadlerle her sene sandıklar dolusu altın almayı sürdürdüler. Fransa Kralı VIII. Charles, Cem'i kullanarak Kudüs'e doğru bir Haçlı Seferi planladı. Şehzadeyi ele geçirmek ve duruma el koymak için Roma'ya girdi ve Papa, Cem'i krala vermekten başka çaresi kalmayınca şehzadeyi Fransız kralına teslim etti. Ancak, bahtsız Cem Sultan bir başka gurbette rahatsızlandı ve birkaç gün sonra 1495'te acılar içinde kıvranarak can verdi. Papa, senelerce haraç kaynağı olan şehzadeyi başkasına yâr etmemiş, Kral'a vermeden önce zehirlemişti.

Cem'i on üç yıl Osmanlı'ya ve İstanbul'a karşı senelerce koz niyetine kullanan Avrupa, şehzadenin cenazesini bile para vasıtası haline getirdi. Tabut yeniden şehir şehir dolaştırıldı. Cenazesi Bursa'ya getirilip defnedildiğinde ölümünün üzerinden dört sene geçmiş ve on üç yıl, kardeşi Cem'in tahtını elinden alacağı korkusuyla yaşayan Bayezid'e çok büyük bir hazineye mal olmuştu.

Olay örgüsünü toparlamaya çalıştığımız eser boyunca kurguya eşlik eden belgesel anlatılar, mektuplar, çeşitli tarihi kaynak ve kronik parçaları, tanık metinler olarak akış içinde yer alır. İstanbul'un fethinden itibaren Fatih Sultan Mehmet, fetih şuuru, inanılmaz pazarlıklara konu olan Cem, Cem Şairleri, Bayezid, tarihi-coğrafi konumu ve önemiyle İstanbul, Bursa, Osmanlı ve

Osmanlılık kavramı, Anadolu ve Rumeli, Hristiyan Avrupa, tarikat yapısı, konumu ve stratejileriyle Rodos şövalyeleri gibi konular çeşitli tasvir, çözümleme ve diyaloglar eşliğinde sergilenmiştir.

Cem Sultan'ın insani özellikleri; aşırı duyarlılığı, zaafı, üstünlükleri, aşkı, gurur ve pişmanlığı, vatan hasreti, tutsaklığı, sürgün psikolojisinin boyutları, olaylara bağlı olarak yansıtılırken, 'öteki' bağlamında Cem Sultan portresi, on üç yıl boyunca tahtı elinden alacağı korkusuyla yaşayan (Ayvazoğlu 1987: 171) Bayezid'e göre daha sıcak, olumlu ve aynı zamanda trajik olarak çizilmiştir.

KİM KAZANDI? başlıklı son bölümünün açılımında ise 'öteki' bakış açısıyla Cem Sultan'ın şahsında yaşanan ve doğu-batı, Osmanlı-Avrupa, müslüman-hristiyan ikileminde dünya tarihini yönlendiren bu trajik hikayenin bir muhasebesine gidilerek; Osmanlı İmparatorluğu'nun iki kardeşin bu mücadelesiyle kısa bir sarsıntı geçirmiş olduğu, bu arada Rodos şövalyelerinin vakit kazandığı ancak Fatih'in torunu Kanuni Sultan Süleyman zamanında hristiyanlığın doğudaki son siperi olan Rodos adasının da düştüğü ifade edilmiştir.

Akademik kimlikleri de olan 'öteki' konumundaki üç batılı yazarın (İvo Andrić, Vera Mutafović, Eduard Sablier) üç eserinde 'öteki' bakışıyla yer alışı biçimini öne çıkardığımız Cem Sultan, bizim olduğu kadar Batı'nın da ilgi odağı olmuş ve ayrıntılarıyla vermeye çalıştığımız bibliyografyada da görüleceği üzere çeşitli edebî eserlerin ve araştırma nitelikli pek çok çalışmanın konusu olmuştur. Eksikleri de olabilecek bu bibliyografik döküm, Cem Sultan'ın ve 'Cem Sultan Olayı'nın yerli ve yabancı bakışı açısından farklı zaman ve düzlemlerde vazgeçilmediğini, defalarca ele alınmış ve işlenmiş bir konu olarak önemini sürdürdüğünü göstermektedir.

Notlar:

* İvo Andrić;

Saraybosnalı Katolik Sırp bir ailenin çocuğudur. 1892 yılında Travnik'te (1686-1851 yıllarında Bosna eyaletinin merkezi) doğar. Babasını küçük yaşta kaybedince annesinin ailesinin yaşadığı Drina kıyısındaki Vişegrad kasabasında geçen çocukluğu ve ilk gençliği, onun duygu ve düşünce dünyasının gelişmesinde etkili olmuştur. İlk öğrenimini burada, orta öğrenimini Saraybosna'da tamamlar. Üniversite yıllarında politikaya ilgi duyarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun sınırları içinde yaşayan Slavların kurtuluş mücadelesine katılır ve Devrimci Gençlik Örgütü 'Genç Bosnalılar'da yer alır. Haziran-1914'te Avusturya veliahtı Ferdinand bu örgütteki gençlerden biri tarafından öldürülünce, o da tutuklananlar arasındadır. 1914/17 yılları arasında tutuklu kaldıktan sonra sürgüne gönderilir. Daha sonra yarım kalan üniversite öğrenimini tamamlayarak, akademik kariyer yapar... Yugoslavya devletinin kurulması üzerine hariciyede görev alarak II. Dünya Savaşı'na kadar diplomatlığı ve edebiyat çalışmalarını bir arada sürdürür.. Savaş yıllarında Alman işgali altındaki Belgrad'da yaşayan

yazar, savaş sonrasında milletvekili olur. Yugoslav Yazarlar Birliği Başkanı ve Sırp Bilimler Akademisi üyesi olan İvo Andrić, 1961 Nobel Edebiyat Ödülünü almış ve 1975'te Belgrad'ta ölmüştür.

Edebiyata çevirilerle başlamış, 1918'de *Hapishane Anıları*'nı yayımlamıştır. Bunu sürgündeyken yazdığı *Ex-Ponto / Sürgünden Notlar* adlı lirik yazıları izler. Hikaye ve romanlarıyla edebiyat hayatını sürdüren Andrić'e asıl ününü sağlayan romanı 1945'te yayınlanan *Drina Köprüsü*'dür.

500 yıllık ortak yaşantı ve yerel yapılanmalardan kaynaklanan tarih, gelenek, görenek, folklor ve dil bağlarıyla sıkı sığıya ilişkili olan hikaye ve romanlarında konular, Bosna ve çevresinden alınmıştır.. Bosna tarihinin yanında; Osmanlı egemenliğinden sonra orada oturan Türklerin, müslüman ve ortodoks slavların, katolik hırvatların, Fransiken papazların, yahudilerin, Avusturyalıların ve çevreyi haraca kesen haydutların yaşayışları, gelenek, efsane, savaşlar, kin ve ihtirasları eserlerinin dokusunu oluşturur.

Türkçeye çevrilen eserleri; *Drina Köprüsü* (1962), *Gün Batarken* (1963) / *Travnik Günlüğü* (1999), *Uğursuz Avlu* (1964), *Bosna Hikayeleri* (1965), *Ver Elini Çocukluk* (1978), *Irgat Siman* (1983), *Ömer Paşa* (2004)

* Vera Mutaftçıyeva;

Bulgar yazarı, 1929 yılında Sofya'da doğdu. Sofya Üniversitesi Tarih Bölümü'nü bitirdikten sonra Osmanlı Tarihi Bölümü'nde uzman oldu. Osmanlı tarihi alanında çeşitli araştırmalar yaptı. 1965 yılında yayınlanan *Üçüncü Selim* adlı romanıyla büyük ün kazandı. İkinci romanı *Cem Sultan*, Vera Mutaftçıyeva'yı daha ünlü bir yazar yapmış, *Cem Sultan* beş dile çevrilerek yayınlanmıştır.

Bilimsel araştırmalarına ara vermeden, belgesel tarih romanı alanında da çalışmalarını sürdüren Vera Mutaftçıyeva'nın başlıca eserleri: *Üçüncü Selim*, *Cem Sultan*, *Son Şişmanovlar*, *Şövalye*, *Klio ve Muza*..

* Edouard Sablier; .

Bir "Le Monde" yazarı olan Edouard Sablier, halen Fransız Diplomatik Basın Kuruluşu'nun Onursal Başkanı'dır. 1963-1969 yılları arasında ORTF'de Enformasyon Müdürlüğü'nde bulunmuştur. Ayrıca Europe 1'de köşe yazarlığı, France Inter'de başyazarlık yapan Sablier, *De l'Oural 'a l'Atlantique* (Ural'lardan Atlantike, 1963), *İran, la poudre*'ere (Barut Fıçısı İran, 1962), *Le Fil rouge, histoire secr'ete du terrorisme* (Terörizmin Gizli Tarihi, 1983) ve *L'Ecole française deu terrorisme* (Terörizmin Fransız Okulu, 1993) gibi önemli kitapların da yazarıdır. Edouard Sablier, Fatih Sultan Mehmet'in en küçük oğlu Cem Sultan'ın hayatını konu alan *DJEM SULTAN Le Prisonnier de Bourganeuf /Perrin 2000* (Bourganeuf Tutsağı Cem Sultan) adlı kitabıyla, Academie Française tarafından tarih ve sosyoloji dalında "2001 Diane Potier-Boes Gümüş Madalya" ödülüne layık görüldü

Cem Sultan Bibliyografyası

A) Edebiyat ve Sanat Eserleri

- ANDRİC, İvo (1964) *Uğursuz Avlu*, (Çeviren: Aydın Emeç, İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi, 170 sf
- BAHADİROĞLU, Yavuz (1986), *Cem Sultan* (I); *Cem Sultan'ın Gurbet Sürgünü* (II), İstanbul: Nesil Yayınevi
- BALI, Lamia (1969), *Cem Sultan-Radyo Tiyatrosu*
- BAŞOĞLU, Ayhan (1971), *Cem Sultan* (Çizgi Roman), İstanbul
- CAZALS; Patrick (1998), "Zizim Kulesi Oduncuları" sinema filmi (Cem Sultan'ın yaşamına da değinen yapım, bugün Bourgneuf'teki Türklerin günlük yaşamlarından kesitler sunarak iki farklı uygarlığın buluşmasını konu ediyor.)
- MORRİS, Roderick Conway (1997), *Cem Sultan, Bir Saray İspiyoncusunun Anıları* (Çeviren: Hakan Türkkuşu), 315 sf., (ilk baskı 1990), İstanbul: Milliyet Yayınevi
- MUTAÇIYEVA, Vera (1971), *Cem Sultan Olayı* (çev. Naime Yılmaer), İstanbul: May Yayınları, 491 sf.
- MUTAÇIYEVA, Vera (2002), *Cem Sultan*, (Çev.: S. Mollov, S. Velikov, N. Uğurlu), İstanbul: Örgün Yayınevi, 524 sf.
- OFLAZOĞLU, A. Turan (1986), *Cem Sultan: Tragedya / İki Perde*, Ankara: AKM Yayınları
- REY, Cemal Reşit (1921), *Cem Sultan*, (1920-1923 yılları arasında Paris'teyken yazdığı 3 operadan biri)
- SABLİER, Eduard (2001), *Cem Sultan-Bourgneuf Mahpusu*, (Çeviren. Nuriye Yiğitler), İstanbul, Everest Yayınları, 1.Basım, 167 sf.
- TAN, Turhan (1948) *Cem Sultan*, İstanbul: İstanbul Yayınları, Remzi Kitabevi Matbaası-Güven Basımevi, 303 sf
- TEZEL, Y.- DEMİRALP, Ü. (1959), *Cem Sultan-Tarihî Roman*, Ankara
- TÜLBENTÇİ, Feridun Fazıl (1980), *Cem Sultan-Büyük Tarihi Roman*, İstanbul: İnkilap ve Aka Kitabevi, 3.baskı

B) Diğer

- (ALTINAY), AHMED REFİK (2000), *Cem Sultan*, (Yayına Hazırlayan: İbrahim Erdoğan), İstanbul: Timaş Yayınları, Osmanlı serisi
- ALTINAY, Ahmet Refik (2001), *Sultan Cem*, (Hazırlayan: İ. Delioğlu), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- ARVASI, A. Sırrı (2000) *İz Bırakanlar; Gittin Ama Sesin Kaldı Bu Kubbede*, İstanbul: Gelecek yayınları, 1.baskı, s. 186-190
- AYNUR, Hatice (1995), "Cem Şairleri", *Yazıdan Söze Edebiyat Sohbetleri*, B.Ü. TDE Böl. (19-21 Nisan), *İlmi Araştırmalar*, S: 9, İst.2000, s.33-43).
- AYVAZOĞLU, Beşir, (1987), *Geçmişini Yeniden Kurmak*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.
- BANARLI, Nihat Sami (1971), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, I, İstanbul: MEB.Yayınları

- BAYSUN, M. Cavid (1945), "Cem", *İslâm Ansiklopedisi*, 3, İstanbul: 69-81
- BAYSUN, M. Cavid (1946), *Cem Sultan (Hayatı ve Şiirleri)* İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi
- BÜYÜK TÜRK KLASİKLERİ (1985), "Cem Sultan", C: 2, İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayınevi, s. 181-192
- DANIŞMENT, İsmail Hami (1954), "Vâkı'ât'a Nisbetle Gurbet-nâme", *Fatih ve İstanbul*. II/7-12: 211-270.
- DURAK, Mustafa (1997), "Cem Sultan Şiirinde Duyarlık" *Bursa'da Bir Başka Zaman*, Bursa Kitaplığı:2, Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları 2, Bursa: Özsan Matbaacılık
- ERDEM, Hakan (2004), "Rönesans Avrupa'sında Mültecilik ve Ölüm; Vakıat-ı Sultan Cem", Sabancı Üniversitesi-Sakıp Sabancı Müzesi (23 Aralık 2003-18 Nisan 2004/ 'Medicilerden Savoylara Floransa Saraylarında Osmanlı Görkemi' Sergisi Kapsamında Düzenlenen Müze Konferanslarından...)
- ERGUN, Sadettin Nüzhet (1946), *Türk Şairleri II*, İstanbul
- EROĞLU, Haldun (2004), *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, Ankara: Akçağ Yayınevi
- ERSOYLU, Halil (1989), *Cem Sultan'ın Türkçe Divanı*, Ankara: TDK Yayınları
- ERTAYLAN, İ.Hikmet (1951), *Sultan Cem*, İstanbul
- ERTAYLAN, İ. Hikmet (1951), *Falname*, İstanbul
- EYİCE, Semavi (1973), "Sultan Cem'in Portreleri Hakkında", *Belleter*: 37 : 1-149.
- GÜNGÖR, Erol (1999), *Tarihte Türkler*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 9.baskı
- HOCA SADEDDİN (1279), *Tâcü't-Tevarih II*, İstanbul: (2.baskı.1979).
- HORATA, Osman (2000), "Cem Sairleri: Bir Kader Birliğinin Anatomisi", *Bilig*, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, S: 15 /Güz- 2000, s.91-110. (2001), "Vâkıât-ı Sultan Cem'de Batı Kültürü Hakkında Bazı Egzotik Dikkatler", *Millî Folklor*, Kış 52, s. 72-78.
- İSEN, Mustafa (1997), "Cem Şairleri", *Ötelerden Bir Ses*, Ankara: Akçağ Yay. (Hisar, 262 (1979): 27-28)
- KALPAKLI, Mehmet (1999), "Bahtsız Şehzadenin Bahtsız Divanı", *Kebikeç* 7-8, Ankara:, s.33-44
- KARA, Mustafa (1995), "Vefatının 500. Yıldönümünde Gurbette Garip Bir Şair", *Dergâh*: 66 (1995): 22.
- KARACA, T. Nesrin (2003), "İvo Andric'in Uğursuz Avlu Romanında Hapishane ve Osmanlılar", Marmara Üniversitesi-Türkiyat Araştırma Merkezi, 4-5 Aralık 2003 -'Hapishaneler' Sempozyumu'nda sunulan bildiri. (Zindanlar ve Mahkumlar kitabında basılacak)
- KEYMAN F.-MUTMAN M.-YEĞENOĞLU M. (1999) (Derleyenler), "Farklılığa Direnmek: Uluslararası İlişkiler Kuramında 'ÖTEKİ' Sorunu", İletişim Yayınevi, 2.Baskı, 106
- KURNAZ, Cemal (1997), "Cem Sultan'ın Oğuz Han Mersiyesi: Bir Kaside mi, Üç Gazel mi?", *Divan Edebiyatı Yazıları*, Ankara: 415-420.

- KORELLİ, Engin (2003), "Cem Sultan", Yağmur Dergisi, S: 19
- LEFORT, Jacques (1981), Documents Grecs dans les Archives de Topkapı Sarayı, Contribution a l'histoire de Cem Sultan, (Topkapı Sarayı Arşivlerinin Yunanca Belgeleri, Cem Sultan'ın Tarihine Katkı, (Çev. Hatice Gonnet), Ankara.: TK Yayını
- MERİÇ, Münevver (1991), "Cem Sultan'ın Yeni bulunan Fâl-i Reyhân-ı Cem Sultan Adlı Eseri", *Tarih ve Toplum*, c.16, sayı:96; c.17, sayı:97:64.
- OKUR, Münevver (1992), *Cem Sultan Hayatı ve Şiir Dünyası*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- PAKALIN, M. Zeki (2000), Ahmet Refik, *Cem Sultan*, "Sultan Cem" İstanbul: Timaş Yayınları, s.152-186
- RADO, Şevket (1969), "Sultan Cem'in Başına Gelenler: Vakıat-ı Sultan Cem" (Sadelerleştirilmiş Metin), *Hayat Tarih Mecmuası*, 5(49): 6-8, 5(50) 4-9; 5(51): 10-14; 5(52): 11-15; 5 (53): 11-15, 5(54): 9-13
- ŞAKİROĞLU, M. ve KUT, Günay (1993), "Cem Sultan", *TDV İslam Ansiklopedisi* /. C, s. 283-285
- ŞEHİSUVAROĞLU, Haluk (1958), "Cem Sultan ve Acıklı Hikayesi", *Resimli Türk Mecmuası*, C:III, Mart
- UĞURCAN, Sema (1996), "İvo Andriç'in Eserlerinde Türk Kültürünün İzleri", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Y:25, Ekim, S:4, s. 261-278
- UĞURLU, Nurer (2002) *Vera Mutaftçıyeva: Cem Sultan (içinde)*, "Cem Sultan Olayı", İstanbul: Örgün Kitabevi, s.8-23
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1984), *Osmanlı Devletinde Saray Teşkilatı*, Ankara: TTK Yayını
- VATİN, Nicolas (1997), Sultan Djem, Un Prince Ottoman dans l'Europe du XVe siecle d'aprees sourrces contemporaines; *Vâkıât-ı Sultan Cem*, Euvres de Guillaume Caaursin, Ankara: TTK Yay (2004), Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Sultan Djem As Romantic Victim in Three Western Works

Assist. Prof. Dr. Nesrin TAGIZADE-KARACA*

Abstract: Sultan Cem (Djem), who was called 'Zizim' by Europeans in the 15th century, is not only a historical personage but also the hero of a dramatic story which has often inspired Western writers and artists. His struggle for the throne with his elder brother, Bayezid II, his thirteen-year long exile and imprisonment, his colorful personality, and his an original and interesting personality.

This topic, which equally draws the attention of both the East and the West, also constitutes the beginning of our relationship with Europe. The topic, therefore, possesses political, diplomatic and historical significance.

This study aims to evaluate Sultan Cem and his life as exile in Egypt, Rhodes, France and Italy by analyzing three works by three European writers whose perspectives were that of the "other".

The works in question are 'The Damned Yard' by Ivo Andric, 'Sultan Cem' by Vera Mutafciyeva and 'Djem Sultan: The Prisoner of Bourgneuf' by Eduard Sablier.

Key Words: The Ottoman Empire, The West, Sultan Cem, Exile, Narrative, Ivo Andric, Vera Mutafciyeva, Eduard Sablier.

*Baskent University, Faculty of Science and Letters / ANKARA
nkaraca@baskent.edu.tr

"

"

-

*

Резюме: Джем Султан известный на Западе 15 века под именем "Зизим", наравне с тем что является исторической личностью является драматическим героем в культуре и литературе как у нас, так и на Западе. Безуспешная борьба за трон со своим братом Беязтом Вторым, тринадцатилетняя ссылка и рабская жизнь, многогранная личность, поэтизм и собрание стихотворений всё это составляет оригинальный характер этого человека. Его персона привлекающая одинаковое внимание Востока и Запада имеет большое историческое, дипломатическое и политическое значение в основе характера наших с Западом отношений.

В этой работе будут исследоваться портрет Джем Султана и период ссылки в Египет, Родос, Францию и Италию на основе трёх произведений переведённых на турецкий язык трёх Европейских писателей. Это; Иво Андрич " Зловещий Суд", Вера Мутафчиева "Джем Султан" и Эдуард Саблиэр " Джем Султан заключённый в тюрьму Боурганеуф".

Ключевые слова: Османская Империя, Запад, Джем Султан, Ссылка, Иво Андрич, Повествование, Вера Мутафчиева, Эдуард Саблиэр

* Башкентский Университет, Факультет Естественных и Литературы, Отделение ТДЕ/ Анкара
nkaraca@baskent.edu.tr